

A METZ-I PREMONTREI APÁTSÁG KORAI EGYHÁZFEGYELMI OLVASÓKÖNYVE PÁRIZSBAN

(alapkutatási összefoglaló)

INTERNATIONAL CANON LAW HISTORY RESEARCH CENTER

(Budapest – Madrid – Pamplona – Las Palmas – Roma – Venezia – München)

Scientific Board: Péter Erdő (Budapest) – Bruno Esposito, O.P. (Siena) – Nicolás Álvarez de las Asturias (Madrid) – Joaquín Sedano (Pamplona)

Represented by Szabolcs Szuromi

IV/2 (2026)

Szuromi Szabolcs Anzelm professzor a Párizsban végzett, középkori kánonjogi és római jogi kéziratállománnyal kapcsolatos kodikológiai, paleográfiai, összehasonlító szövegkritikai, valamint kánonjogi forrás-, irodalom-, és intézménytörténeti kutatási

eredményeit többször összegezte az elmúlt bő két évtizedben. Átfogó módon legutóbb 2019-ben.

Szuromi Szabolcs Anzelm: *A Metz-i Premontrei Apátság egy patrisztikus anyagot feldolgozó olvasókönyve a 12. századból a Bibliothèque nationale de France (Párizs) kézirat állományában*

1 – Bevezetés

A Francia Nemzeti Könyvtár (*Bibliothèque nationale de France*) legrégebbi könyvállománya a királyi palota könyvtárából származik, amelyet a „bölc” jelzővel illetett V. Károly király (1364–1380) hozott létre 1368-ban. A gyűjtemény anyagát XI. Lajos (1461–1483) egészítette ki jelentősen, megalapítva 1461-ben a *Bibliothèque du Roi*-t. Ettől a dátumtól számítjuk a jelenleg Francia Nemzeti Könyvtárnak nevezett intézmény létrejöttét. A könyvtár első teljes katalógusa (az anyag többszöri költöztetése ellenére) szerencsére már 1739 és 1753 között elkészült, így az akkoriban alkalmazott leírási módszer alapján átfogó kép alakítható ki a francia forradalom előtti gyűjtemény összetételéről. Az intézmény 1792-től „Nemzeti Könyvtár”, ebben az időszakban a könyvállomány a forradalom alatt zajló szekularizáció következtében (1789–1799) jelentős arányban megnövekedett, mind a nemesek magánkönyvtáraiból, mind az egyes püspökségekről, kolostorokból és plébániákról származó anyaggal.

A szekularizált könyvállomány egész Franciaország területéről és településeiről érkezett Párizsba a forradalom időszaka alatt. Ezzel – a nemcsak a főváros, hanem egész ország területéről származó köteteket összegyűjtve – létrejött a világ egyik legnagyobb, egy könyvtárban őrzött középkori kéziratállománya. A középkori kánonjogi kódexek közül a legértékesebbek a Saint-Germain-des-Prés-i és a Saint-Victori Apátság könyvtárából származó kötetek, valamint a Sorbonne középkori kézíratai. Megjegyzendő, hogy a II. világháborús német megszállás idején több mint kétmillió kötet veszett oda.

A középkori kánonjogi kéziratok az öt önálló alkönyvtárba csoportosított harmincegymillió körülire tehető dokumentum közül a Richelieu-Louvois és az Arsenal állományában találhatóak. Ez az anyag, amelyre az elmúlt bő két évtizedben fókuszáltam, a jelenleg Párizsban található kéziratok tekintetben (vö. Szuromi: 2019). Figyelemreméltó, hogy az utóbbi évtizedben jelentős – nemzetközi együttműködésben megvalósuló – programok indultak a franciaországi kéziratállomány, különösen annak középkori része online hozzáférhetővé tételének előmozdítására és segédletekkel való ellátására (ld. *Mantragona*-projekt, *Gallica*-projekt, *Jonas*-adatbázis). Ezeknek az interneten elérhető eredményei (digitalizált kötetek, az új kutatások eredményeit beillesztő kódex leírások, beleértve a naprakész bibliográfia feltüntetését is) egyre bővülnek. Az említett programokban preferenciát élveznek az illumináció (díszítő elemekkel ellátott) és az ikonográfiai szempontból jelentősebb értéket képviselő kódexek. Így az említett óriási kéziratállomány újrafeldolgozása – különösen a teológiai, patrisztikus, kánonjogi munkák terén – még mindig elsődlegesen az egyéni kutatói munkákra épül.

2 – A kézirat

Előljáróban megállapítható helyütt is, hogy az egyes kéziratok katalogizálását és tematikus besorolását ugyanazok a félreértések jellemzik a *Bibliothèque nationale de France* tekintetében, mint általánosságban, nemzetközi szinten: vagyis az osztályozáshoz nem a kézirat egészének összeállításához használt tematikus célt vizsgálják (legyen a kötet egyetlen másolói cselekmény eredménye [egy vagy több művet tartalmazó], vagy több utólag egymáshoz kötött egységből álló [*colligatum*]). Így a bennük szereplő egységeket számos esetben a tudományos kutatás nem tudja a kötet teljes összefüggésében kezelni. Ehelyett szövegeket gyakran úgy vizsgálja, mint különböző szerzők önálló munkáinak egymásután elhelyezett sorozatait. Ez a megközelítés sajnos ahhoz vezethet, hogy egy sok egységből álló mű – amelynek részletei számos szerzőtől származnak (vö. *fontes formales*) – rejtve marad az elemzők előtt, hasonlóan ahhoz az esethez, amikor egy több (azonos vagy eltérő szerzők műveiből összeállított) munkából szerkesztett anyagot tartalmaz az exemplár, de a kutatók részéről elmarad a megszerkesztés esetleges konkrét céljának a feltárása, mely lényegében módosíthatja a kötet műfaji vagy tematikus osztályozását (a helyes szövegfeldolgozás metodológiájáról vö. Szuromi: 2016). Ez indokolhatja, hogy a most vizsgált kéziratot a patrisztikus anyaghoz, valamint a teológia történetéhez sorolta a korábbi kutatás, nem vizsgálva az exemplárban szereplő szövegek tartalmát, és egyedi kombinációjuknak jelentőségét.

A vizsgált kézirat eddig egyedüli leírását Léopold Delisle adta közre (Paris 1863- 1871). A 19. századi inventarium meglehetősen pontossággal rögzíti a tartalmi tényeket, azonban az exemplár tényleges műfajáról, keletkezési helyéről és megközelítő idejéről hallgat. Szerkezetileg a 188 fólió terjedelmű pergamen kézirat (mérete 230x135 mm), amely két fő egységből épül fel, melyek szerzőit Delisle leírásában is megtaláljuk. Az első a foll. 5r-114v-n, a második pedig a foll. 115r-187r-n olvasható. Az is megállapítható, hogy a két egységet egyetlen kéz másolhatta és ugyanazon *scriptorium* jellegzetességeit viseli. A kötet nem utólagosan került összekötésre (vagyis nem *colligatum*). Ez különösen is jelentős az első egységet megelőző – a Delisle által kiadott leírásban nem vizsgált – foll. 1r-4v-ig terjedő bevezető szakasz miatt, amely szintén azonos kézzel íródott, és nem kerülhetett utólag a kéziratba. Amennyiben erre a négy fólióra fordítjuk a figyelmünket, akkor egy eddig ismeretlen teológiai és fegyelmi összegzést olvashatunk arról, hogy amennyiben valaki a szerzetesi életforma helyett a szerzetes-kanonoki (vö. szabályozott kanonoki) életet kívánják gyakorolni, akkor ehhez milyen elveket, életszabályokat, napi beosztást szükséges elsajátítaniuk. Itt kifejezett említés történik Szt. Ágostonra és Beda Venerabilis-

re, akik munkáinak rendszeres olvasása eligazítást nyújt nemcsak a lelkiesség követésében, hanem az engedelmes és erényes közösségi életben, valamint a rendszeres lelkiismeretvizsgálat és a lelket beszennyező bűnök feltárásában.

Így világos, hogy a vizsgált kézirat egy olyan kanonoki közösség számára került összeállításra, amelyet egy kanonokrend átvett, és eredeti tagjai felvételre kerültek a szerzetes-kanonoki közösségbe. A tartalmi, a kodikológiai és paleográfiai tényeket megvizsgálva (írásforma, a pergamen minősége, a díszítés jellege és színvilága) és mindezt összevetve a 2025. november 24-29-én a *Gonville and Caius College* (Cambridge, UK) kéziratállományában azonosított kódex sajátosságaival is (vö. Szuromi, in *Magyar nyelvű hírlevél* III/5 [2025. november 30] 1-5) a kötet keletkezési helye minden bizonnyal Metz. A kódex tehát szintén a premontrei *Abbaye Sainte-Croix et Saint-Éloi de Metz*-ben került összeállításra. A Premontrei Rendnek ezt az apátságot korábban részletesen ismertettem (Szuromi: 2025), így itt mindössze annyit kívánok megismételni, hogy a közösséget, a hozzátartozó templommal és épületegyüttessel, a premontreiek 1135-ben vették át. A vizsgált kézirat – a Cambridge-ben őrzött ‘kanonoki zsebkönyvhöz’ hasonlóan – minden bizonnyal az apátság premontrei időszakának legkorábbi könyvállományhoz tartozik, vagyis 1135 és 1140 közé szükséges datálnunk. Ezt az idő- és helybeli meghatározást alátámasztja a kéziratban azonosítható kéz jellegzetessége is, amely kézírás szignifikáns hasonlóságot mutat a már hivatkozott Cambridge-ben azonosított kéziratban szereplő egyik kézzel.

3 – A kézirat tartalmi sajátosságai

A bevezető szakasz utáni első egységet Szt. Ágoston (†430) beszédei (*Sermones*) képezik, amelyek mindegyike az engedelmességnek, a nap imádsággal történő megszentelésének, és a penitencia gyakorlásának van szentelve (foll. 5r-114v). Jellegzetességük, hogy jelenlegi ismereteink szerint mindegyik idézett beszéd Kartágóban hangzott el, két kivétellel egyik sem tartalmazza a beszéd teljes anyagát, mindössze azokat a szakaszokat idézi, amelyek a kanonoki közösségi élet számára hasznos instrukciókkal szolgálnak. A két teljes egészében átvett beszéd, Szt. Ágoston híres 53. *sermo*-ja a Nyolc boldogságról (*Beatitudines*) és a 72. *sermo*-ja a valódi jóról/javakról (*verum bonum*). A második egység Beda Venerabilis (†735) Márk evangéliumához írt kommentárjának egyes részleteit tartalmazza (foll. 115r-187r). Beda exegetikai módszeréről közismert, hogy az úgynevezett allegorikus módszert alkalmazza. A biblikus helyeket nagy szabadsággal kezeli, amely lehetővé teszi számára a korabeli egyházi viszonyokra történő utalást, sőt gyakran egyházfegyelmi megjegyzések beépítését is (a kérdésről részletesen vö. Szuromi: *AfkKR* 2024). Az átvett szakaszok mindegyike lelki, erkölcsi és penitenciális útmutatásokat tartalmaz, és visszatérő módon utal a napi közösségi ima, a Szentírás olvasása és az asztali olvasmány fontosságára. Beda anyaga minden bizonnyal használja Szt. Ágoston és Nagy Szt. Gergely írásait is a közösségi imáról és a Szentírásolvasásról (ennek az összefüggéseihez vö. Szuromi: *Teológia* 2025).

Összegzés

A fentiekben bemutatott kézirat újabb fontos emléke a Premontrei Rend metz-i könyvkultúrájának, valamint a rend korai működésének és terjeszkedésének a

szövegtenúja is egyben. A *Gonville and Caius College* (Cambridge) állományában 2025-ben azonosított exemplárral együtt nemcsak betekintést enged a korai premontrei közösségek mindennapos életére vonatkozó előírásokba és az annak szabályozására felhasznált teológiai és fegyelmi forrásokba, hanem jól illusztrálja azt a módszert is, amelyet a premontreiek által átvett kolostorokban és káptalanokban a csatlakozó közösségek tagjainak tekintetében alkalmaztak. Szt. Ágoston beszédeinek és Beda Venerabilis szentírás magyarázatának a szövegéből egy meglehetősen világos kép rajzolódik ki előttünk arról hittani, spirituális, erkölcsi, és megszentelődésre irányuló életideáról, amelynek közösségi megvalósítására a premontrei kanonokok törekedtek.

Forrás és fotó: *International Canon Law History Research Center* (Budapest – Madrid – Pamplona – Las Palmas – Roma – Venezia – München)

Megjelenik: évente ötször

Kiadó: INTERNATIONAL CANON LAW HISTORY RESEARCH CENTER (Budapest – Madrid – Pamplona – Las Palmas – Roma – Venezia – München) ©

Felelős szerkesztő: Szabolcs SZUROMI

Cím: International Canon Law History Rerearch Center

H-1053 Budapest, Veres Pálné u. 24 – Europe

email: iclhrc@ppke.hu